

POKALBIS SU KOSTU OSTRAUSKU

Gyvenimas ir kaukės

Balandžio mėnesį dramaturgui, žymiausiam lietuvių avangardinės dramos kūrėjui, literatūros istorikui ir kritikui Kostui OSTRAUSKUI sukako 80 metų. Rašytojų sąjungos leidykla išleido šio autoriaus dramų ir teatro knygą *Užgavėnių kaukės*.

Jubiliejaus ir naujos knygos pasirodymo proga rašytoją kalbina literatūrologės Elena Bukelienė ir Loreta Mačianskaitė.

Prieš penkiolika metų atsisakėte rašyti autobiografiją, nes turėjote rimtesnio darbo. Neabejojame, kad ir dabar jo turite, tą rodo nesenos dramų datos Užgavėnių kaukėse; neužmiršome ir Metuose 2005 metų vasarą spausdintos pjesės „Paskutinis kvartetas ir dr. Kripštukas“. Tačiau gal nebesate toks kategoriškas ir sutiktumėte savo skaitytojams plačiau papasakoti apie save – bent vieną kitą biografijos faktą, prisiminti reikšmingus gyvenimo įvykius, žmones, lemtingus posūkius. Viskas mums svarbu ir įdomu, nes Lietuvoje per mažai apie Jus žinome.

Ką gi, tenka pripažinti – jubiliejus. Tačiau kas iš jo? Jubiliejai ateina ir praeina – kaip ir viskas. Tad nebent tik proga nusistebėti, kad šitokio amželio sulaukiau. Niekad nesitikėjau. Buvau šventai įsitikinęs, kad įkopsiu į 47 – ir galas. To amžiaus sulaukę mirė mano Tėvas ir jo tėvas, mano senelis – abu taip pat Kostai ir ta pačia liga. Tai kaip netikėsi, kad ir manęs toks pats „likimas“ laukia. Net susilažinau kartą su savo draugais ir atitinkamą dokumentą liudininkų akivaizdoje pasirašiau, kurį vienas iš jų, advokatas, oficialiai „užantspaudavo“. Ir štai stebuklas – lažybas prapyliau. Nusikapsčiau net iki 80, o šventa žemelė tebenešioja. Tiesa, anatomija gerokai braška, ypač pastaruoju metu. Tačiau ko, žmogau, gali tikėtis. Tad kol gyvas, gyveni. O ką veiksi negyvenęs?

Mano gyvenimas – tiesa, netrumpas – nebuvo nuotykingas, sakyčiau, net pernelyg kasdieniškas, nuobodus. Tad, nors nekategoriškas, nesu linkęs ir šiandien klostyti visų pilkų biografijos faktų. Na nebent šiek tiek.

Dar tik gimnazistas, atsidūriau svetur, Vokietijoje, po karo baigiau Liubeko lietuvių gimnaziją, studijavau lituanistiką Pabaltijo universitete (Baltic University) Hamburge/Pinneberge. Emigracijos įkarštyje 1949 m. nutūpiau Amerikoje ir įstrigau ten iki šios dienos – jau net 57 metai! Pradžioje trumpai

gyvenau Niujorke, iš ten keliems mėnesiams išsprukau į Čikagą, vėl grįžau į Niujorką, kol pagaliau 1950 m., gavęs Pensilvanijos universiteto stipendiją, atsidūriau Filadelfijoje. Ten baigiau studijas magistro laipsniu, o vėliau gavau doktoratą lietuvių literatūros srityje. (Beje, tarp mano profesorių buvo ir V. Krėvė.)

Pradėjau reikštis kaip literatūrologas, ketinau imtis akademinio darbo. Tačiau kone atsitiktinai tapau bibliotekininku to paties universiteto bibliotekoje, – mažiau įpareigojančios pareigos, leidžiančios daugiau susitelkti kūrybiniam darbui. Ilgą laiką vadovavau tenykštei muzikos bibliotekai, o vėliau rūpinausi lituanistikos telkimu, – bendroji to universiteto biblioteka turi vieną didžiausių lituanistinių rinkinių už Lietuvos ribų. Ten darbavau, kol išėjau 1989 m. į pensiją, tačiau ir iki šiai dienai talkininkauju lituanistiniais reikalais. Teberašinėju, retkarčiais brūkšteliu ir šį tą „nekūrybiško“. Šiaip gyvenu su žmona Danute nuošaliai ramybėje tolimuose Filadelfijos priemiesčiuose; netoliese sūnus Darius su šeima.

Tai bene „reikšmingiausi“ mano biografijos faktai. O jeigu kam prireiktų smulkesnių, galima juos rasti, sakykim, Violetos Kelertienės išsamiaame enciklopedinio pobūdžio straipsnyje, esančiame „Baltų lankų“ leidyklos išleistoje jos knygoje *Kita vertus* (2006).

Reikšmingesnė man pastarųjų metų biografijos dalis – Jūsų minima šiomet pasirodžiusi knyga *Užgavėnių kaukės*. Šia proga norėčiau pasakyti, kad ji nėra, kaip, atrodo, kai kas galvoja, mano darbų rinktinė. Nė iš tolo. Išskyrus keletą gerokai ankstyvesnių dramų, jau esančių kitose mano knygose, tačiau reikalingų šios knygos sandarai, tai pastarųjų metų darbai, iki šiol buvę išbarstyti periodikoje, ir vienas kitas išvis dar nespausdintas. Žodžiu, ne rinktinė, bet rinkinys.

Norėtume perskaityti nors lakoniškas mintis apie estetines Jūsų pozicijas ir apie kūrybos kelio pradžių, paskatas, vadinamąją literatūrinę mokyklą, atsitiktinumą ar sąmoningą apsisprendimą imtis avangardinės dramos.

Taip viskas susiklostė, kad jau pačioje pradžioje traukė teatras. Vos gimnazistas bėgiojau į Kauno teatrą, smaksojau „galiorkoje“ ir rijau spektaklius – dramas ir operas. Netrukus net mečiau gimnaziją, įstojau į Jaunimo teatrą, lankiau dramos studiją, veržiausi į aktorystę, tačiau tuoj pat tuo šišu persirgau ir, užuot pradėjęs eilėraščiais (sakoma, tas ne gimnazistas, kurs eilių nerašo), pats puoliau „kurti“ dramos „veikalus“. Ilgainiui, jau Vokietijoje, supratau, jog mane kur kas labiau domina ne, pavyzdžiui, K. Binkio „Atžalynas“, bet jo „Generalinė repeticija“, o užgriebiant platesniu mastu, „arčiau dūšios“ ne H. Ibsenas,

bet neva šiek tiek „kvanktelėjęs“ A. Strindbergas. Na o atsidūręs Amerikoje „sumodernėjau“. Taip ir atsiradau be jokio ypatingai sąmoningo nusiteikimo „avangardo“ kompanijoje.

Tačiau tai nereiškia, kad visiškai atsižegnojau tradicijos. Liko jai ne tik respektas, bet ir žavesys. Apsiribojant tik saviškiais ir drama, – kaip gali būti abejingas, sakykim, V. Krėvei ar B. Sruogai? – tačiau jokių būdų ne Vydūno „tragaidoms“ ar P. Vaičiūno „pjesėms“ (pastarojo termino išvis kratausi). Tad neatsitiktinai mano dramose kyšteli tradicinės dramos bruožai, – tiesa, kartais gal apversti „aukštyn kojom“. Ne be reikalo atsirado „Kanarėlė“, „Čičinskas“, „Stasiukas“, „Balys iš Baibokų“, „Vaižgantas“ ir kt.

Pridursiu, kas, manau, ir šiaip turėtų būti aišku: be tradicijos nebūtume tokie, kokie esame. O norint būti „moderniam“, pirma reikia pažinti tradiciją, siekiant „laužyti“ taisyklę, privalu žinoti, kokia ta taisyklė, kas tai per padaras. Kad ir kaip šiauštumeis prieš tradiciją, net ir kautumeisi su ja, vis tiek ne išnieko išdygai, nesi tuštumoj. Pagaliau nors ir verstumeisi per galvą, aukščiau bambos neiššoksi.

Ką Jums reiškė absurdo dramų pasirodymas? Kai rašėte savo „Pypkę“ (1951), beveik tuo pat metu pasirodė E. Ionesco „Plikagalvė dainininkė“ (1950), S. Becketto „Belaukiant Godo“ (1953).

Šis klausimas ir mane šiek tiek sudomino, ypač Ionesco/Becketto atvejis. Atrodo, turite galvoj „pirmumo“ reikalą.

„Pypkę“ parašyta 1951 metais (išspausdinta 1954 m. *Literatūros lankuose*). Pasidairius greitosiomis po duomenis, pasirodo, jog ta E. Ionesco „Plikagalvė“ („La cantatrice chauve“), pirmą kartą pastatyta Paryžiuje 1950 m., buvo išspausdinta tik 1954 m., kurį laiką beveik nesulaukė platesnio atgarsio ir išgarsėjo svetur išversta į anglų kalbą („The Bald Soprano“, 1956). S. Becketto „Belaukiant Godo“ prancūziškas originalas („En attendant Godot“) pasirodė 1952 m. (premjera 1953 m.), o angliška versija („Waiting for Godot“) – 1954 metais.

Žinoma, E. Ionesco ir ypač S. Beckettas netrukus atsirado mano akiratyje. Kiek vėliau sudomino J. Genet, M. de Ghelderode, ankstyvasis E. Albee ir H. Pinteris, o ypač T. Wilderio „Our Town“. Tačiau taip pat L. Pirandello ir E. O’Neillas; mažiau T. Williamsas ir A. Milleris.

Apskritai tas pirmumas dažnai yra gana miglotas, „slidus“ reikalas, sunku jį suvaikyti. Chronologijos čia negana. Pagaliau kūryba – ne soclenktynės. Kartais idėjos tartum pačios subręsta, pakimba ore, atsiveria naujos galimybės – telieka tik jas „suuosti“ ir nutvert už uodegos kone nesąmoningai – bet kam, kuris joms atviras, ir bet kur. Šiuo atveju mums, „mažiesiems“, padeda, kai išsprukę ar išmesti už savo „parapijos“ ribų, atsiduriam plačiajame pasauly. Be to, čia dar knieti pabrėžti,

jog, apskritai kalbant, mes, lietuviai, kartais (dažnai?) manom, kad visada velkamės visiems iš paskos ir kad tik šventieji – šiuo atveju kitataučiai – puodus lipdo, o jeigu mes ką nors naujesnio ar šviežesnio sužiedžiam, tai tiktai nusižiūrėję į kitus. Ne visada ir nebūtinai.

Ar šeštojo septintojo dešimtmečio judėjimai veikė Jūsų dramų stiliistiką ir temas? Tarkim, „Gyveno kartą senelis ir senelė“ rašyti Vietnamo karo laikais. Ar galima ieškoti ryšio tarp pirmųjų Jūsų dramų ir pacifistinių judėjimų, alternatyvių kultūrinių sąjūdžių (pvz., hipių)? Gal mes tiesiog neįsivaiciame Jūsų kūrybos konteksto? Gal būta kitokių kūrybinių inspiracijų? Ar jautėte giminybę su Fluxus judėjimu? Ar buvo artimas J. Meko avangardinis kinas?

Prisipažinsiu, čia neišvengiu nešyptelėjęs. Beveik visada buvau nelabai visuomeniškas, gana nutolęs nuo „politikos“. Išimtis – kai kurie didieji, katastrofiški praeities įvykiai, dėl kurių taip nelemtai atsidūriau svetur. Tai atsispindi, sakykim, „Gundymuose“ ir vienaveiksmyje „Imperatorius ir jo imperija“, o „Gyveno kartą senelis ir senelė“ yra iš dalies, – pabrėžiu: tik iš dalies ir iš šalies, – „didžiosios“ tarptautinės politikos dažno absurdiškumo ironizavimas ir mūsų išeivijos kultūrinio gyvenimo ir politikos kritika – su šypsena. Šiaip, žinoma, esmė yra patys seneliai ir jų išdaigos.

Nedomino manęs ir tie jūsų minimi judėjimai bei sąjūdžiai. Nežinau, kiek hipiai buvo „kultūrinis“ sąjūdis, tačiau neabejotinai tai buvo trankaus, bet „nepavojingo“, kartais net gana simpatiško jaunimėlio neįprasti „prajovai“ bei „nusidavimai“. Nebuvau „giminingas“ ir Fluxus sąjūdžiui – toloka nuo mano interesų. Niekad nemačiau jo performansų – tik apie juos skaičiau, girdėjau: apsiribojant tik muzikiniais (?) pavyzdžiais, – štai atbėga į sceną vyrukas (pianistas?) ir sukapoja kirviu fortepiloną; arba atsisėda prie puskubilio su vandeniu apkūni plika moteriškė (kad bent būtų daili), įmerkia kojas, apžergia (o kaip kitaip?) įbedusi į vandenį violončelę ir ima groti Bachą (sako, neblogai). Ką gi, neabejotinai gana išradingi „koncertai“. Šiaip, žinoma, kone kiekvienas „anti-“ laikysena bei elgsena nusiteikęs sąjūdis – tad ir hipiai, ir Fluxus – sujudina sustabarėjusias tradicijas, šiek tiek „pravalo kraują“, taigi – irgi į sveikatą.

Jokių J. Meko filmų niekad nesu matęs.

Kritika ankstyvesnes Jūsų dramas vadina absurdo dramomis, o vėlyvasias – postmodernistinėmis. Ar ir Jums taip atrodo? Kas Jums yra postmodernizmas?

Absurdas? Postmodernizmas? Niekad nesvarsčiau nei jų prasmės bei esmės, nei kuris sietinas su mano dramomis. Man vis tiek. Kryptys keičiasi, transformuojasi, susilieja su kitomis, kartais visai išblunka ir dingsta praeityje. Gimsta nauja, miršta sena – arba atvirkščiai. Nori nenori, esi savo laike, savo meto kultūrinėje aplinkoje, – rašai, kone nesąmoningai, koks esi, kaip jauti ir išmanai. O kūrinio esmė yra ne jo „tradiškus“ ar „modernumas“, apskritai ne kryptis ar jos atmaina, bet jo autentiškumas, autoriaus sugebėjimas kūrybiškai prabilti savo balsu. Galų gale kaip pavadinsi – nepagadinsi. Tačiau sutinku, kad „tvarkos“ – istorinės, vadovėlinės – reikia, padeda orientuotis. Tačiau tai literatūrologų darbas. Ir ačiū jiems už tai.

Didelį vaidmenį Jūsų dramose, jų idėjų ir struktūros sumanymuose vaidina klasikinė muzika. Geras autoriaus muzikinis pasirengimas akivaizdus. Kodėl jums tai svarbu, ką duoda šitų dviejų menų sintezė?

Užaugau muzikos aplinkoje. Tėvas ilgą laiką buvo vargonininkas, choro dirigentas ir kanklininkų ansamblio vadovas. Namuose dažnai skambėjo fortepijonas, fisharmonija, kanklės. (Jauniausias jo brolis ruošėsi pianisto karjerai, tačiau, deja, man dar visai mažam esant, mirė greitąja džiova. Tėvo sesuo, dažnai apsilankydama pas mus, tuoj pat puldavo prie fortepijono.) Gana muzikali buvo ir Motina, o aš, atsimenu, susėdęs su močiute pas kakalį, vaikystėje gūdžiais vakarais kažkokius šventus ir *svietiškus* duetus traukdavau. Kartais Tėvas eidavo į bažnyčią pats sau groti vargonais. Įsikibęs į skverną sekdavau ir aš – tuščia bažnyčia, Bachas... Visa tai negalėjo, ačiū Dievui, nepalikti pėdsakų ir man. Vėliau ir aš „apturėjau“ muzikinių ambicijų – užsigeidžiau ir pradėjau ruoštis tapti dainininku, jau net ėmiau šiek tiek „koncertuoti“, bet tos užgaidos, kaip ir anksčiau aktorystės, greitai išgaravo. Tačiau iki šiai dienai muzika tebeliko, galima sakyti, esminė mano gyvenimo dalis. Nors į koncertus neinu, – publika čiaudi, kosti, šnirpščia, kaimynas programą lamdo, o kaimynė su kita dienos įspūdžiais ir *pletkais* dalijasi, – turiu išsirašęs iš radijo šimtus man įdomių klasikinės muzikos kūrinių kasečių, tad „atgroju“ koncertus namuose, – ką noriu ir kada noriu. Pagaliau tapęs, kaip sakiau, universiteto muzikos bibliotekos vadovu, vėl atsidūriau muzikos aplinkoje, šį kartą akademinėje, net pats pasidariau kone „muzikologas“ – bostoniškėje „Lietuvių enciklopedijoje“ tvarkiau visuotinės muzikos istorijos skyrių, pripliekiau ten šūsnis straipsnių straipsnelių.

Tad nenuostabu, kad muzika „įsiskverbė“ ir į mano kūrybą. Ir ten ji kartais ne pagalbinė, iliustracinė priemonė (daugiau naudinga eventualaus pastatymo atveju), bet, kaip teisingai pastebėjot, esminis dramos struktūros, jos kompozicijos elementas (pvz., „Kvartetas“). Tiesa, nemanau, kad tarp

muzikos ir literatūros esama kokios organiškos giminystės, – nebent tik tai, kas apskritai bendra kūrybiniams impulsams. Tačiau vis dėlto tikiu, kad muzika, net ir nesiekiant menų sintezės (*Gesamtkunstwerk*), šiuo atveju ne tik nekenkia, bet ir praplečia bei pagilina kūrinio, tad ir dramos, akiratį ir estetinį poveikį.

Kartais rašoma, kad Jūs neindividualizuojat savo dramų personažų, jie labiau primena ne individus, bet simbolines arba tiesiog abstrakčias figūras. Ar charakterizavimas Jums nerūpi?

Iš tiesų taip kartais sakoma, gal net dažniau negu kartais. Ar tikrai man tai nerūpi? Anaiptol. Priklauso nuo rašomo teksto – ko siekiu, ko noriu. Taip, kartais mano personažai sąmoningai nėra individualizuoti, gana abstraktūs, pavyzdžiui, „Kvarteto“, „Bacho fleitos“, ypač kai kurių trumpųjų tekstų – diptiko „Who?“ ir pan. Tačiau tikrai nemanau, kad, sakykim, „Kanarėlių“, „Čičinsko“, „Eloizos ir Abelardo“, „Stasiuko“, „Balio iš Baibokų“ bent pagrindiniai personažai nėra individualizuoti. Tad trumpas atsakymas būtų štai koks: personažų charakterizavimas man dažniau rūpi, negu nerūpi.

Ar Jūsų kūryba yra „žaidimas“, kaip pats esate sakęs ir kaip kartais kitų apie ją rašoma? Ar Jūsų dramose esama paslėptų kultūrinių, intelektinių nuorodų, kurių reikia ieškoti?

Mano kūrybiniame procese neabejotinai figūruoja „žaidimas“, tad jis atsispindi ir pačiose dramose. Tačiau „žaidimas“ *homo ludens* prasme, o ne „durniaus voliojimas“. Kiekvienas kūrinys – ne tik literatūros, bet ir muzikos, meno – yra artefaktas. Jis suteikia žmogui estetinio poveikio ir patirties, pajvairina ir praturtina jo gyvenimą.

Nemanau, kad mano dramose slapstoma (bent sąmoningai) kultūrinės, intelektinės nuorodos, kurių reikia ieškoti. Be abejo, jų esama, tačiau jokio kodo (net ir Da Vinčio) čia nereikia. Tos nuorodos ar užuominos turėtų būti atpažįstamos kiekvienam bent kiek išprususiam skaitytojui ar žiūrovui. O jeigu jis kartais kai ko ir neatpažįsta – joks kriminalas. Pagaliau gal ir neblogai, jeigu lieka viena kita „paslaptis“? Gal tada kūrinys labiau intriguoja?

Jeigu kūryba yra daugiau ar mažiau žaidimas, ar literatūra turi prasmę? O gyvenimas? Ar Jums pažįstama absurdo jausena?

Literatūra savaime prasminga – kaip ir kiekvienas (pozityvus arba bent ne negatyvus) žmogaus kūrinys.

O gyvenimas? Nežinau, kiek jis prasmingas, tačiau tikrai vertas gyventi jau vien todėl, kad yra Mozartas, Shakespeare'as, Leonardo etc. Taip, gyvenime neabejotinai nemaža absurdo – nereikia jo toli ieškoti, tik apsidairyk. Bet ar tai reiškia, kad turi tartum nagais įsikibti į absurdo jauseną? Toli gražu. Tačiau negali jo ir ignoruoti: žvelgiant į gyvenimą ir žmogų, kartais (gal net ir dažnai) praverčia (kreivoka) šypsena, skepticizmas, ironija ir, žinoma, kritika, o tuo labiau – savikritika. Kitokia jausena ir laikysena, bent man, neįmanoma. Gal dėl to gyvenimas ir žmogus „dramatiškesnis“?

Kalbant apie literatūros prasmę ir gyvenimą, parašėte galima pridurti, kad literatūra – ne gyvenimas, o tik jį ir žmogų iš dalies atspindintis veidrodis, kartais, tiesa, kreivas. Be abejo, ji gali retkarčiais „pamokyti“, bet jokių būdų ne vadovėlis, joks *vade mecum*. Pats gyvenimas yra „mokslas“ – gyveni ir mokaisi. (Ir nieko gero neišmoksti?) Tad ir rašytojas – ne mokytojas (išskirtinai garbinga profesija), tuo labiau ne pamokslininkas, ne moralistas. (Bent ne aš.) To mokymo jau ir taip per daug.

Ar rašydamos turite prieš akis sceninę kūrinio viziją, ar tik skaitytoją? Kurios pjesės, Jūsų nuomone, artimiausios teatro scenai? O gal jaučiatės laisvas nuo žanrinių įsipareigojimų?

Drama visų pirma yra tekstas, literatūros žanras. Tačiau pastatyta drama yra ir teatras. (Ne be reikalo ir knygos *Užgavėnių kaukės* paantraštė – „dramos ir teatras“.) Idealiu atveju – dramos ir teatro derinys. Tad rašydamos neabejotinai turiu prieš akis ne tik skaitytoją, bet ir žiūrovą – sceną, teatrą. Tiesa, kai kuriuose mano tekstuose, ypač miniatiūrose, labiau orientuojamasi į skaitytoją, na o rinkinys „Spec(tac)ulum mundi“ skirtas tik skaitytojui, nors ir čia, manau, esama sceninių galimybių. Bet tai išimtis. Šiaip mano dramos – ne skaitytinės, ne *Lesedrama*. Todėl negalėčiau pasakyti, kurios „artimiausios teatro scenai“, – jos išvis nėra scenai „tolimos“.

Ar jaučiuosi laisvas nuo žanrinių įsipareigojimų? Visiškai nuo žanro nepabėgsi, tad ir nesistengiu nuo jo sprukti. Tačiau taip pat nenoriu būti jo sukaustytas ir tartum spyna užrakintas. Kita vertus, visai išbėgti į lankas irgi nekas – gali atsidurti tokioje teritorijoje, kad nežinosi, nei kur esi, nei ką darai.

Kokį teatrą mėgstate? Kokie ryškiausi teatriniai išpūdžiai išispaudė atmintį?

Bet kokį – tradicinį, modernų, eksperimentinį. Tačiau kalbu daugiau teoriškai, nes į teatrus, kaip ir į koncertus, neinu. Per 57 metus Amerikoje esu buvęs vos keliuose amerikiečių spektakliuose – P. Shafferio „Amadeus“, kažkas E. O’Neillo, dar vienas kitas – nebeatsimenu. Kartais pasižiūriu kokį įdomesnį pastatymą per televizorių. Retkarčiais, skaitydamas kokią patrauklesnę dramą, pats ją vaizduotėje „susirežisuuju“ ir „pasistatau“. Tad jokie įspūdžiai „neįsispaudė“.

Tiesa, buvau keliuose E. Nekrošiaus pastatymuose, kai jis su Jaunimo teatru gastroliavo Filadelfijoje, – iš smalsumo, na ir iš „patriotizmo“. Džiaugiasi. Iš tolo domėtis lietuvių teatru neįmanoma. Tačiau šiek tiek orientuojuos – daugiausia pagal „Kultūros barus“.

Amerikos lietuviai pastatė nemažą Jūsų pjesių, pradedant „Kanarėlė“ 1956 metais. Kaip vertinate tuos pastatymus, su kokiais sunkumais susidūrė režisieriai, aktoriai, pamėginę „įveikti“ Jūsų veikalus?

Toli gražu ne visus juos esu matęs, o būta jų ne tik Amerikoje, bet ir Kanadoje, Australijoje. Tai buvo daugiausia „senais gerais laikais“. Tada išėivijos teatriniame gyvenime dar reišėėsi kai kurie Lietuvoje buvę teatralai profesionalai. Iš mano matytų pastatymų įsiminė Jūsų minėta „Kanarėlė“ (rež. Vytautas Valiukas) Čikagoje, (vėliau su kitu sąstatu Niujorke), „Duobkasiai“ (režisavo Jurgis Blekaitis, nemaža talkininkavęs ir kai kuriems kitiems mano dramų pastatymams), „Gyveno kartą senelis ir senelė“, „Žalioj lankelėj“ ir „Lozorius“ – visi Čikagoje ir trys skirtingi „Pypkės“ pastatymai – Čikagoje, Niujorke ir „Santaros-Šviesos“ suvažiavime. Pastarąjį ypač išradingai režisavo ir jame vaidino A. Škėma; deja – ir dar kartą, deja, – kitą dieną grįždamas iš ten namo jis žuvo.

Kaip režisieriai ir aktoriai „įveikė“ tas dramas? Nagi ėmė ir susidorojo – nieko ten ypatingai „neįveikiamo“ nebuvo ir nėra. Su kokiais sunkumais jie susidūrė? Kaip ir kone kiekvienas išėivijos kūrybinis užmojis – laisvalaikio stoka, tinkamų sąlygų ribotumas.

Šiaip ar taip, tie laikai seniai praėjo, į tolimą praeitį nudardėjo. Šiandien teliko, galima sakyti, visai mėgėjiškas išėivijos teatras. Tiesa, ir jis atlieka teigiamą vaidmenį, tačiau per daug iš jo tikėtis būtų nerealu. Nebent naujoji emigrantų banga įlies šviežesnio kraujo. Štai girdėjau, jų grupė „Žaltvykslė“ neseniai Čikagoje išmoningai atpliekė (rež. Ilona Čiapaitė) tuos mano „Senelius“.

Lietuvos profesionaliojoje scenoje beveik nepasiryžtama statyti Jūsų dramų. (Klaipėdos dramos teatre 1990 m. rež. J. Ivanauskas pastatė „Lozorijų“; Ferdinandas Jakšys suvaidino monodramą

„Vaižgantas“.) Testamentinė J. Lankučio frazė – „laikas ir K. Ostrausko „mažajam teatrui“ prabilti į gimtojo krašto žmones“ – kol kas neišgirsta.

Na būta ir dar vieno kito pastatymo: „Čičinskas“ Šiaulių dramos teatre (rež. R. Atkočiūnas); televizijoje – „Eloiza ir Abelardas“, „Duobkasiai“. Kone kuriozas – vienaveiksmio „Gaidžio teismo“ atvejis: jį pastatė vokiškai (su sinchroniniu rusišku vertimu), pavadinimu „Contra naturam“, Deutsches Theater Kaliningrad ir bene gastroliavo Maskvoje ir kažkur Vokietijoje.

Tačiau visa tai, žinoma, tik trupiniai. Esate, be abejo, teisios, kai „diplomatiškai“ sakote, jog „Lietuvos profesionaliojoje scenoje beveik nepasiryžtama statyti“ mano dramų. Iš tiesų kartais atrodo, jog jomis labiau domisi mėgėjai – minėto Jakšio „sinjorai“ (jų pastatytas „Balys iš Baibokų“), Jūsų, p. Nijole, „namų teatras“ („Raudonkepuraitė“, „Kaliausės mirtis“, „Lozorius“) ir, kiek girdėjau, kiti. Nejaugi jie mano dramose mato, ko profesionalai nemato ir neranda? (Čia tikriausiai blasfemija.) O gal todėl, kad mėgėjai labiau respektuoja tekstą? Kita vertus, kartais sakoma, – stebiuosi, kodėl, – kad mano dramos „sunkiai įkandamos“. Tai gal mėgėjai nežino, ką daro? Taip ir nesusivaikau. Na, galima toliau šiek tiek paspėlioti. Jokia paslaptis, kad jau kuris laikas teatras visur, tad ir Lietuvoje, yra dažniausiai režisieriaus karalystė – jis ten viešpatauja. (Vis dėlto turėtų būti bendra jo ir dramaturgo teritorija.) Dramos tekstas režisieriui dažnai tik tartum planas, geriausiu atveju – scenarijus, kurį jis minko kaip išmano. O mano dramose per daug to „nelemtos“ teksto? (Čia gal pravartu pažymėti, kad be teksto/dramos nėra ir teatro, – net ir „nebylioji“ pantomima turi „tekstą“.) Pagaliau gal jos tekste jau mano paties „surežisuotos“, tad režisieriui maža kas ten veikti? Anaiptol. Autoriaus „režisūra“ yra, galima sakyti, tik sau pačiam. Jo remarkos tėra tiktai – daugiau ar mažiau – sugestijos, užuominos. Ne jos, o tekstas esmė. Režisūra – šis menas – savaime aišku, yra režisieriaus, ne kieno kito, darbas ir pareiga. Ir visai suprantama, kad jis nori – ir privalo! – būti kūrybingas – tai *sine qua non*. Bet ar neturėtų režisierius siekti dramos ir teatro sintezės, derinio, kurį minėjau? Tačiau kai, priešingai, nueinama tik režisūros kryptimi, o kartais dar taip įsibėgėjama, kad autorius savo kūrinio scenoje atpažinti negali... – vis dėlto nei šis, nei tas. Gal tada net geriau, – *horribile dictu!* – jeigu drama lieka išvis nepastatyta?

Matau, jog apėjęs ratu grįžtu, kur pradėjau. Taip ir nežinau, kodėl profesionalai mano triūsui abejingi, kodėl tas mano „mažasis teatras“ (manau, jis ne toks jau „mažas“) vis dar neprabyla į „gimtojo krašto žmones“. Tad kapituliuoju. Tikriausiai tik patys teatralai galėtų pasakyti. Galų gale, vienaip ar kitaip, nesuku dėl to galvos, nes ji jau taip apsukta, kad nebeatsuksi, – tik tebesikrapštau prie savo popierių, kiek dar valioju, ir tiek...

Tai gal išvis nesirūpinate savo kūrinių likimu?

Rūpintis kūrinio likimu būtų beprasmiška. Kartą parašytas ir išspausdintas (o gal net ir neišspausdintas?), jis savaime egzistuoja – be autoriaus rūpesčio, be jo – ir kitų – malonės. Tad ir drama. Žinoma, labai gerai, jeigu ji tampa pastatyta – tada ji įgyja „dvigubą“ egzistenciją. Tačiau neblogai, jeigu ir nepasiekia scenos. Tekstas kalba už save. Gal tai pernelyg „filosofiška“, bet man realu – ir to pakanka. Ko daugiau bereikia?

Dėkojame už pokalbį.

„Gyvenimas ir kaukės“, pokalbis su Ostrausku, *Metai*, 2006, Nr. 5., p. 85–91.